

Ключевые слова: нарратив, вербалізація, візуалізація, екфрасис, художественные средства изображения, интертекстуальность, сложное синтаксическое целое, тематема, абзац.

I. I. Могілей

Особливості перекладу візуальних наративів у літературних текстах доби романтизму

У статті розглянуто текстову парадигму екфрасиса – складного портретного опису, що об'єднує структурно-семантичні характеристики вербальних і візуальних описів, є одиницею тексту (текстемою), способом його організації і створення єдиного образного простору. Як іконічний знак, витвір живопису імпліцитно містить у собі здатність перетворюватися на символічний знак і долучатися через інтерсеміотичні процеси до логічних стосунків зі своїм антиподом, художнім текстом. Екфрасиси дедалі частіше знаходять витлумачення в термінах метамовної рефлексії, яку здійснюють щодо змісту візуально репрезентованих творів мистецтва (портретного живопису), адже екфрасис є не зображувальним засобом, а референційним, оскільки скорочує дистанцію між відмінними семіотичними сутностями та долучає до зображуваного світу картини експліковану точку зору того, хто споглядає. У цьому сенсі екфрасис може вважатися об'єктом, що утверджує цілісність усієї сукупності різноманітних видів мистецтва. У статті досліджено специфіку перекладацької інтерпретації екфрасичної системи портрета, представленої в межах аналізу складного синтаксичного цілого та його складників, на матеріалі романтичної прози (оповідання Е. По «Овальний портрет»).

Ключові слова: нарратив, вербалізація, візуалізація, екфрасис, художні засоби зображення, інтертекстуальність, складне синтаксичне ціле, тематема, абзац.

УДК 811.112.2'37

Л. О. Овсієнко

ЕКСПЛІЦИТНО ВИРАЖЕНА ОЦІНКА В КОНТЕКСТІ НІМЕЦЬКОМОВНОГО ДІАЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті розглянуто експліцитно виражену оцінку в контексті німецькомовного діалогічного дискурсу, особливу увагу приділено оцінці маркованій лексиці та оцінній частині висловлення. Інформація, яка закодована в структурі оцінного висловлення або в значенні окремої лексеми, не однорідна стосовно ступеня легкості її декодування. Основою експліцитного змісту висловлення в контексті постає його пропозиційний зміст. Певна частина оцінних повідомлень у мовленні представлена експліцитно, за допомогою лексичних засобів (часто оцінні або ті, які містять оцінну семантику), спеціально призначених для безпосереднього передавання оцінки. Експліцитні оцінні номінації у фрагментах німецькомовних діалогічних дискурсів представлені емотивною лексикою, до складу якої входять не лише іменники, власні імена, а й форми їхніх уживаних предикатів. Представлені оцінні номінації мають особливий потенціал і виконують предикативну функцію, можуть бути виражені низкою оцінних іменників, прикметників, предикатами думки, прислівниками, вигуками тощо. Відповідно до ситуації міжособистісного спілкування експліцитно виражена оцінка в контексті може мати не тільки позитивне, негативне, а й нейтральне значення.

Ключові слова: експліцитно виражена оцінка, німецькомовний діалогічний дискурс, комунікант, комунікативна ситуація, номінація.

Постановка проблеми. Сучасна комунікативна лінгвістика вирізняється пріоритетними дослідженнями тих наукових феноменів, що постають із міждисциплінарних знань комунікантів. Постійне вивчення мови як засобу міжособистісної взаємодії спонукає до пошуку нових можливостей для з'ясування ключових принципів і механізмів уведення лінгвістичних засобів у інтерактивний контекст. Розкриття прагматичного потенціалу оцінної мовленнєвої діяльності, вивчення експліцитних смислів у контексті ситуації пов'язано, фактично, з усіма модусами мови, перш за все складниками комунікативної діяльності людей: адресантом, адресатом, їхніми стосунками, контекстом і ситуацією спілкування, каналами комунікації тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Експліцитність неодноразово привертала до себе увагу науковців, стаючи об'єктом їхніх численних розвідок [1; 2; 8; 9; 10]. Особливе місце в сучасному мовознавстві посідає проблема дослідження природи оцінки, її характеру й типів (О. М. Вольф, С. Г. Воркачов, Г. Г. Кошель), а також мовних засобів її вираження (М. О. Арська, С. М. Іваненко, С. Ю. Ільїна, О. В. Петрочук, В. М. Телія, О. В. Яшенкова, S. Hunston). Об'єктом

наукових пошуків сучасних лінгвістів були логіка оцінок (Н. Д. Арутюнова, В. Г. Гак, О. А. Івін), оцінна модальність (І. Ю. Капічнікова), оцінка в різних типах висловлень (І. А. Беляєва, Н. В. Вишивана, Т. А. Крисанова), що свідчить про безперечну актуальність вивчення дискурсивних особливостей процесу оцінювання (О. М. Вольф, Т. В. Писанова). На основі досліджень встановлено, що експлікація завжди повинна мати вид точної дефініції та бути відображенням логічної еквівалентності [5, с. 218]. У контексті часто трапляються висловлення, самі значення яких нам зрозумілі, а їхній прагматично маркований аналіз – ні. Інакше кажучи, експліцитний смисл має місце, якщо денотат і сигніфікат збігаються, імпліцитний – якщо не збігаються [2, с. 21–22]. Отже, експліцитними можуть бути тільки значення, а не смисли.

Визначення раніше не вивчених частин загальної проблеми. Проблема експліцитно вираженої оцінки в контексті саме німецькомовного діалогічного дискурсу залишається і до сьогодні актуальною, оскільки не достатньо вивчена сучасними лінгвістами. Поодинокі дослідження визначення експліцитності опираються на праці Б. Мюллера, де експліцитність – це ознака сигніфіката, пов'язаного з денотатом, коли з жодної іншої ознаки не може бути логічно виведений той самий сигніфікат [9, с. 21].

Мета статті – дослідити та проаналізувати експліцитно виражену оцінку в контексті німецькомовного діалогічного дискурсу. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**: виявити основу експліцитного змісту в структурі висловлення; виокремити експліцитно марковані лексеми, на основі яких і базується увесь процес оцінювання.

Інформація, закодована у висловленнях діалогічного дискурсу мовними засобами, не однорідна за ступенем легкості її декодування. Певна частина оцінних повідомлень у мовленні представлена експліцитно, за допомогою лексичних засобів (часто оцінні або ті, які містять оцінну семантику), спеціально призначених для безпосереднього передавання оцінки. Саме на оцінній частині висловлення, на думку адресанта, і має бути зосереджена увага його співрозмовника. Експліцитно подана оцінна інформація в діалогічному дискурсі сприймається адресатом як думка, заради вираження якої й було вжито певний вислів [7]. Залежно від ситуації спілкування та емоційного стану комунікантів експліцитні висловлення в контексті діалогічного дискурсу можуть використовуватися як свідомо, так і несвідомо. Усе залежить від того, у якому розумінні вони вживаються, що є підґрунтям для цього та які особливості мовленнєвого акту демонструються в усій своїй повноті й конкретності.

Основою експліцитного змісту висловлення в контексті постає його пропозиційний зміст – пропозиція, під якою розуміють структуру репрезентації знань про певну ситуацію (подію), що характеризується істинністю й несуперечливістю [11, с. 501]. Поняття пропозиції перейшло в лінгвістику з логіко-філософських досліджень, зокрема з логіки предикатів, та є конфігурацією лексичних найменувань, взаємопов'язаних семантико-синтаксичними відношеннями в єдине смислове ціле, і є номінацію певної комунікативної ситуації, абстрагованою щодо конкретних граматичних форм. Мовні одиниці з експліцитним оцінним значенням, функція яких полягає в передаванні результатів процесу оцінювання в системі мови, представлені зазвичай лексемами з оцінним компонентом, це так звані оцінні слова: *gut*, *mittelmäßig*, *schlecht* та ін. [6, с. 73]. Експліцитні оцінні номінації у фрагментах німецькомовних діалогічних дискурсів представлені експресивами, до яких входять не лише імена, а і форми їхніх уживаних предикатів. Представлені оцінні номінації мають особливий референційний потенціал і виконують предикативну функцію. Напр.: «**Er ist verrückt**», sagte ich. «Das macht er oft», erwiderte Pat. «**Er ist grenzenlos leichtsinnig**. Damit hält er hier durch. Sonst wäre er nicht immer guter Laune» (Remarque, DK, 426).

Негативна експліцитна оцінка стосується власне адресата, знайомого обох комунікантів (Патриції та Роберта). Вираження емоційної оцінки представлено не тільки окремими лексемами з негативним значенням, а й інтенсифікатором *grenzenlos*, що вводиться в контекст з наміром підсилення оцінного значення.

Експліцитна оцінка в дискурсі може бути виражена іменниками, значення яких розкривається в дискурсі. Наведемо приклади: «*Ich bin ein Verrückter, ich bin ein hoffnungsloser Idealist. Ich habe vor Jahren dieses Buch geschrieben und mir damit den Dokortitel erworben. Ich habe mir den Wind der Welt um die Ohren wehen lassen, in Spanien, in Frankreich und anderswo. Aber, dass ich nun nach Jahren noch immer im dunkeln stehe, dass es mir noch immer nicht gelungen ist, reines, schlierenfreies Glas nach bestimmten Gesetzen zu schaffen – das ist zum Verzweifeln*» (Sponsel, MiG, 225).

Раціональність експліцитної оцінки з негативною маркованістю (*ein Verrückter, ein hoffnungsloser Idealist*) підсилена в цій комунікативній ситуації предикатом *sein*, що указує на переконання комуніканта щодо своєї дослідницької діяльності. Така негативна оцінка виражена під

впливом емоцій та відчаю комуніканта через невдалі спроби завершення проведеного ним дослідження. Ужита оцінна лексика при передаванні емоційної самооцінки носить суб'єктивний характер і стосується безпосередньо професора, який її висловлює. Експліцитно виражена самооцінка представлена іменниками *ich (я) – ein Verrückter (божевільний) – ein hoffnungsloser Idealist (безнадійний ідеаліст)*, оцінне значення яких повністю передає настрій та емоційні переживання комуніканта. У ситуації відчаю комунікант зосереджує увагу на собі (*ich*), а потім переходить і до емоційно забарвлених висловлень: *ein Verrückter, ein hoffnungsloser Idealist*, що відповідають оцінці зі знаком «-».

Експліцитне вираження оцінки за допомогою прикметників: «...*Ich bin arm, ich bin ein merkwürdiger Kauz, ich bin kein guter Gesellschafter. Ich kann mir nicht denken, wen Sie meinen...*» (Sponsel, MiG, 100).

Семантичний зв'язок оцінних характеристик особи (*arm, merkwürdig, nicht gut*) здійснений на базі «аспекту оцінки» [3, с. 13], за ознаками якого й визначено експліцитний об'єкт. Представлена в контексті діалогічного дискурсу оцінна лексика має негативне значення й на шкалі оцінок може бути подана зі знаком «-». Прикметники *arm – бідний* та *merkwürdig – дивний* ужиті у їхньому прямому значенні. Вираз *kein guter Gesellschafter* рівноцінний до *ein schlechter Gesellschafter* і сприймається як негативно оцінний. Однак саме в цьому висловленні поряд з експліцитним вираженням оцінки спостерігаємо ще й імпліцитну. Імпліцитність сказаного розкривається в тому, що обом комунікантам зрозуміло, що Ернст майже ні з ким не спілкується, не вміє вести розмову. Оцінні означення у фрагменті діалогічного дискурсу якнайкраще передають характеристику особи, у цьому разі – при самооцінці.

Експліцитність вираження оцінки в німецькомовних художніх діалогічних дискурсах може підсилюватися предикатами думки, такими, як: *finden, glauben, meinen* та ін., напр.: «*Wie auch immer – ich meine, es ist natürlich schön, dass es Ihrer Tochter nicht ganz so schlecht geht wie ... wie ...*»; «*Erhofft?*», *bot sie spitz an.*; «*Befürchtet*», *korrigierte er böse.* «*Aber das erklärt in keiner Weise, warum Sie nichts von Ihren Söhnen gesagt haben...*» (Raabe, KuK, 47).

У діалогічному контексті оцінювання спровоковано об'єктом (у наведеному фрагменті – здоров'ям дитини). Характер оцінки залежить від певних якостей цього об'єкта на фонових знань суб'єкта. Виражену за допомогою предиката думки оцінку розглядають як суб'єктивну [3, с. 22]. Дієслово *meinen* супроводжується позитивною оцінкою, у ситуації спілкування розкривається її прагматично маркований потенціал – емоційна підтримка матері, у якої хворіє дитина, напр.: «*Ich glaube, Sie sind der einzige Mensch zwischen Nordsee und Alpen, zwischen Rhein und Memel, der heute arbeitet*»; «*Wieso? Weshalb soll ich denn ausgerechnet heute nichts tun?*» (Sponsel, MiG, 164).

Уживання предиката думки *glauben* є підтвердженням суб'єктивно висловленої оцінки об'єкта. Сутність оцінного висловлення підсилюється названим предикатом і відповідає оцінці із знаком «+». Саме так адресант (професор Снель) оцінює адресата (Ернста Аббе), коли той працює навіть у велике свято, підкреслює його старанність та наполегливість.

Передавання експліцитної оцінки за допомогою прислівників: «*Jeder in der Umgebung ist entsetzt über soviel Unkultur*», *sagte sie, «aber niemand möchte den Leuten schaden*»; «*Wer weiß*», *meinte Heinz, «ob eine Anzeige Sinn hat*»; *Und dann sahen sie sich alle zusammen die Bescherung noch einmal an*; «*Scheußlich, wirklich scheußlich!*» *sagte Marianne Bergmann...* (Becker, FS, 129).

Реалізація експліцитно вираженого негативного значення прислівника *scheußlich (огидно)* підсилена комунікантом у ситуації міжособистісного спілкування інтенсифікатором *wirklich*, аби не тільки підкреслити значення прислівника, а й для того, щоб більш влучно показати безкультурність сусідів. Негативно виражена оцінка розкриває суть ситуації спілкування. Навіть без інтенсифікатора адресатові була б зрозуміла думка адресанта.

Передавання оцінки за допомогою вигуків: «*Vielleicht verliebt sich heute abend ihr Chef in sie*», *schlug Herr Mackensen hoffnungsvoll vor*; «*Aber der ist ja verheiratet*»; «*Ach so. Na ja, dann. Die Männer, die im Alter zu ihr passen, sind meist verheiratet. Das ist eben diese Generation. Die Frauengeneration mit dem Männermangel. Man hat ja genug darüber gelesen*» (Danella, TadR, 45).

Згадану функцію спостерігаємо при висловленні оцінки в діалогічному контексті, де представлений вигук *ach* є власне мовним сигналом емоцій, що пройшли крізь призму свідомості й утворили значення [4, с. 62]. Значення експліцитно вираженої оцінки залежить передусім від настрою, світосприйняття, характеру та інших факторів, які впливають на комуніканта під час здійснення мовленнєвої інтеракції. Із *ach* у відібраних діалогічних контекстах пов'язана негативна оцінка, де вигук насамперед передає емоційне розчарування та підсилює значення оцінного висловлення. Експресія підсилює прагматичний потенціал оцінки, інтенсивно впливаючи на

реципієнта. Її слід розуміти як об'єктивно існуючу властивість мовних засобів підсилювати прагматичний потенціал висловлення, надаючи йому відповідної спрямованості.

Висновки дослідження. Експліцитна оцінка в контексті діалогічного дискурсу може бути представлена номінаціями, що виконують предикативну функцію, іменниками, прикметниками, предикатами думки, прислівниками й навіть вигуками. Усі вони мають прагматично маркований оцінний компонент. Крім експліцитної інформації, велика кількість висловлень містить ще й імпліцитну, яка наділена також важливим комунікативним значенням, оскільки імпліцитна інформація безпосередньо стосується адресата і, на відміну від експліцитної, менше контрольована його свідомістю.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у вивченні експліцитних та імпліцитних смислів у різних типах дискурсів.

Список використаної літератури

1. Анохіна Т. О. Експліцитні та імпліцитні засоби позначення мовчання в англomовному та україномовному художньому дискурсах / Т. О. Анохіна // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць / [відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2005. – Вип. 15. – С. 7–10.
2. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : [моногр.] / Лілія Ростиславівна Безугла. – Х. : Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
3. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки : [моногр.] / Елена Михайловна Вольф. – [2-е изд., доп]. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 280 с.
4. Гамзюк М. В. Емотивні характеристики лексичних одиниць сучасної німецької мови / М. В. Гамзюк // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ LINGUAPAX – VIII : Філологія – Педагогіка – Психологія : [зб. наук. праць]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2007. – Вип. 14. – С. 61–65.
5. Грайс Г. П. Логика и речевое общение [пер. с разн. яз. / общ. ред. Е. В. Падучевой] / Г. П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистическая прагматика. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. XVI. – С. 217–237.
6. Іваненко С. М. Оцінний компонент значення мовної одиниці як один із засобів експлікації тональності тексту / С. М. Іваненко // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. статей / [відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Вид. центр КДЛУ, 2001. – Вип. 5. – С. 72–79.
7. Кобозева И. М. «Теория речевых актов» как один из вариантов теории речевой деятельности // Новое в зарубежной лингвистике. Теория речевых актов : [сост. и вступ. ст. Н. М. Кобозевой, В. З. Демьянкова / общ. ред. Б. Ю. Городецкого]. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 7–21.
8. Яшенкова О. В. Оценочные номинации в английской диалогической речи: дис. ... кандидата филол. наук : 10.02.04 / Яшенкова Ольга Владимировна. – К., 1995. – 213 с.
9. Müller B. L. Der Sprechakt als Satzbedeutung : Zur pragmatischen Grundform der natürlichen Sprache / B. L. Müller. – Bern et al. : Lang, 2003. – 359 S.
10. Pelz H. Linguistik. Eine Einführung / Heidrun Pelz. – Hamb. : Hoffman und Campe Verlag, 2007. – 352 S.

Список довідкової літератури

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу

1. Becker, FS : Becker Rolf und Alexandra. Familie Schölermann / Rolf und Alexandra Becker. – Düsseldorf : Bartelsmann Lesering, 1970. – 240 S.
2. Danella, TadR: Danella U. Tanz auf dem Regenbogen / Utta Danella. – Münch. : Franz Schneekluth Verlag, 1974. – 448 S.
3. Raabe, KuK: Raabe A. Kinder und Kegel / Alix Raabe. – Münch. : Wilhelm Heyne Verlag, 2001. – 224 S.
4. Remarque, DK: Remarque E. M. Drei Kameraden / Erich Maria Remarque. – M. : Verlag für fremdsprachige Literatur, 1960. – 453 S.
5. Sponsel, MiG: Sponsel H. Made in Germany: die dramatische Geschichte des Hauses Zeiss / Heinz Sponsel. – Gütersloh : C. Bertelsmann Verlag, 1957. – 336 S.

Одержано редакцією 10.02.15

Прийнято до публікації 16.02.15

Л. А. Овсиенко

Експліцитно виражена оцінка в контексте немецкоязычного диалогического дискурса

В статье рассматривается эксплицитно выражена оценка в контексте немецкоязычного диалогического дискурса, особое внимание уделяется оценочно маркированной лексике и оценочной части высказывания. Информация, закодированная в структуре оценочного высказывания, или в смысле отдельной лексемы, не однородна по степени легкости ее декодирования. Основой эксплицитного смысла высказывания

в контексте есть его пропозициональное содержание. Определенная часть оценочных высказываний в речи представлена эксплицитно, с помощью лексических средств (часто оценочные или те, которые содержат оценочную семантику), специально предназначенные для непосредственной передачи оценки. Эксплицитные оценочные номинации в фрагментах немецкоязычных диалогических дискурсов представлены с помощью эмотивной лексики, в состав которой входят как существительные, имена собственные, так и формы их предикатов. Представленные оценочные номинации наделены особым потенциалом и выступают в предикативной функции, могут быть выражены рядом оценочных существительных, прилагательных, наречиями, междометиями и тому подобное. В соответствии со сложившейся ситуацией межличностного общения эксплицитно выражена оценка в контексте может иметь как положительное, отрицательное, так и нейтральное значение.

Ключевые слова: эксплицитно выраженная оценка, немецкоязычный диалогический дискурс, коммуникант, коммуникативная ситуация, номинация.

L. O. Ovsiyenko

Explicit lexical evaluation in the context of German dialogical discourse

The article describes explicit lexical evaluation in the context of German dialogical discourse. It also focuses on the evaluatively marked words and parts of an utterance bearing an evaluative meaning. The message which is encoded either into the structure of an evaluative utterance, or into the meaning of a single lexeme, is heterogeneous as to the level of easiness of its decoding. The ground for the explicit meaning of an utterance in a context is its propositional meaning. Some amount of evaluative messages in speech is presented explicitly with the help of certain lexical means (in most cases evaluative, or those which have evaluative semantics) that are specially used to directly present the evaluation. Explicit evaluative units in the fragments of German dialogic discourse are presented with the help of emotive lexicon which consists of nouns, proper names, and forms of their predicatives. The evaluative units suggested in the article, contain some particular potential and are used as predicatives. They can be expressed by a number of evaluative nouns, adjectives, a thought predicate, adverbs, interjections and etc. According to the situation of interpersonal communication, explicit lexical evaluation in a context can have positive, negative and neutral meaning.

Key words: explicit lexical evaluation, German dialogical discourse, communicant, speech situation, unit.